

יעקב שביט

הורדוס - ממפלצת לגיבור לאומי

התערוכה "מסעו האחרון של הורדוס" במוזיאון ישראל היא גם התחנה האחרונה בדרך הארוכה שעברה דמותו של הורדוס בהיסטוריה היהודית ובספרות העברית, מעריץ צמא דם בכתבי יוסף בן מתתיהו, למנהיג ריאליסטי ובעל חזון ברומאנים ובמחזות ישראליים בני זמננו. מי שחולל את המהפך היה מחזאי תקופת ההשכלה יהודה ליב לנרא, שהעז להציע ראייה אחרת של הורדוס וספג קיתונות של ביקורת

לזכרו של פרופ' אריה כשר

"הורדוס - גורלו הטרגי עושה אותו למלך היהודים", כתב הסופר מ"י ברדיצ'בסקי ביומן רשימות שלו בשנת 1906. אבל אין הוא מפרש מהו טיבו של הגורל הטרגי שעושה את הורדוס למלך היהודים, ואיך הוא מייצג את הטרגי בהיסטוריה של היהודים. ואמנם, בסריקה של שדה השיח הציבורי היהודי והציוני במאה השנים האחרונות מתגלות מעט מאוד התייחסויות לתקופת הורדוס כאנלוגיה להיסטוריה היהודית לעתיד לבוא. ממלכת החי שמונאים, היחסים בין פרושים לצדוקים, ו"המרד הגדול" הם שסיפקו את "העבר" שממנו היה אפשר וצריך להפיק תקרימים ולקחים.

כארבעים שנה אחרי שנכתב המשפט שלעיל, כתב בנו של ברדיצ'בסקי, עמנואל בן-גריון, בהקדמה ל"הורדוס וביתו", עיבוד לנוער של שני ספריו של יוסף בן מתתיהו, "קדמוניות" ו"מלחמת היהודים" (ספריית שחרות, עם עובד תש"ו), כי שלא כמו שליטים מתקופת המקרא, אין אגדות שיכפרו של חולשתם או על רוע לבם של שליטים בני תקופת בית שני, "וטוב הדבר, שנמסרה לנו על הורדוס שפעת עובדות ודברים כהווייתם, ללא שמץ של ייפוי, ונוכל לראותו כמות שהוא, על צלליו ואורותיו, כי היה גם אור בתקופתו, ומן הדין שנדענו". בניסוח הזהיר הזה התכוון בן-גריון מן הסתם לומר שראוי שהקורא העברי בארץ ישראל, החי במציאות הדומה לכאורה לתקופת הורדוס, ילמד שהיו בה היבטים "חיוביים" וראויים להערכה.

והנה עתה מוצגים חיי הורדוס במוזיאון ישראל בהצגה המיועדת "לבני שש ומעלה", כלשון מודעות הפרסומת, המבטיחות "מסע מעמיק אך משעשע אל חייה של אחת הדמויות המרתקות והשנויות במחלוקת של העם היהודי" (ובנוסף אחר: "מסע מעמיק, ססגוני ומצחיק"). ההצגה הזאת נלווית לתערוכה ושמה "מסעו האחרון של מלך יהודה", שאולי נכון לראות בה תערוכה המסמלת פרק ממסעו של הורדוס בזיכרון ההיסטורי של היהודים ושל החברה הישראלית; מסע שהרחיק את הורדוס מהאופן השליילי שבו נשמר זכרו בהיסטוריה היהודית לדורותיה, והפך אותו בעיקר ל"הורדוס הבנאי" - בונה ארץ ישראל. הורדוס הזה רחוק מאוד, כמוכן, מהרמות המפלצתיות שלו במסורת הנוצרית, המייחסת לו את הפקודה לרצוח את כל התינוקות בבית לחם בתקווה שבין הנרצחים יימציא העולל ישוע, המשיח לעתיד לבוא. כך למשל במחזה רוסי עממי לחג המולד מופיע מלאך המוות עם הרמשו בחצרו. המלך המבועת מתחנן לקבל ארכה, אך מלאך המוות מסרב לדחות את ביצוע גזר הדין, כורת בהרמש את ראשו של המלך, ושדים מצווחים ומקפצים מקיפיים את הגופה וגוררים אותה לגיהנום -- זה העונש הראוי לרוצח ילדים.

ואף ביקר בארץ ישראל בשנת 1881, אך בכמה מקומות מצאה המערכת צורך להעיר כי המחבר נטל לעצמו חיי רות מהעובדות ההיסטוריות (כלומר, מיוספוס) ושינה את סדר המאורעות.

ברומאן עצמו אין כל חדש: הורדוס הוא איש דמים, מפלצת אנושית, מי שנפשו פנימה חושך ואפלה, ו"דק אוהביו הרומאים זכרוהו לטוב ויקראו לו בשם הורדוס הגדול". הוא עשה הכל בסופה: "גם אהבתו גם קנאתו, חמתו, נקמתו, שאיפת הדמים, חפץ השלטון, תכונתו, רוחו, דמי עורקיו, דמיונו - בכל לא ידע חוק וגבול ויהיה נורא על כל סביביו וכמפלצת לכל אדם". הורדוס הוא מי שהרג את בניו כדי שלא ינקמו את רצח אמו, מרים החשמונאית, שנפשה טומאה, ולכן כשנפטרה מוטמאתה והקדישה עצמה רק לאלוהי אבותיה, רצה אותה הורדוס אותה כמו ידיו. את בניין בית המקדש בידי הורדוס מתאר הסופר הרוסי כמבטא את הקוטב השני באישיותו ההרסנית של המלך: כשם שהוא מלא תאוות הרס עצומה, כך הוא גם מלא תאוות בניין.

הראשון שהעז להציע היסטוריה נגדית למסורת הזאת היה יהודה ליב לנדא (המכונה היל"ל בן שכ"ר, -1942 1886), עסקן ציוני ורב, שהיבר כמה מחזות היסטוריים, ובהם "הורדוס: שיר חזיון תוגה", בהמש מערכות (לכוב, תרמ"ח / 1887). הורדוס של לנדא הוא שליט מוקף אויבים מבית ומחוץ, ששיקם והרחיב של ממלכת החשימונאים, ובתקופתו פעלו הלל ושמאי, שהשתחררו מפחד הצדוקים, והאיסיים היו בעלי בריתו. לנדא ידע שהרבי רים האלה יעוררו רוגז רב אצל קוראיו שכן "עין מי לא כהתה מכעס בראותה עלי קורות עמנו כי עוד לא נמחו ימי הדם אשר השתפכו בראש כל חוצות ירושלים, ולרי עש גליהם תצילנה אוזני כולכם ודמעות עיניכם תשמנה עליהם נוספות, ואנחנו אכן ספורות תפרוצנה בלוויית קללה אחת נמרצת כקולי־הרעם על זה העריץ האכזר ידיו דמים מלאו". קוראיו ומבקריו, כתב לנדא, ירצו לרגום אותו באבנים ולדון את ספרו לגניזה: "איך יכופר עוון בוגד ומרצח כזה, אשר לפי הסופר גרעטץ [גרץ] עקד את עמו ידיו ורגליו ויעלהו עולה כליל לשעירי רומא? איך יכובס מדם החשמונאים אשר הקדיש להרגם והם כל כבוד ישרון ותפארתו?"

ואכן, כותב לנדא, אמנם לפי יוספוס שפך הורדוס הרבה דם נקיים, אבל הוא אינו הולך "בעקבות סופרי דברי הימים לקלל ולגדף את המלך הגדול והאוּמלל הזה", אלא רואה בו איש דגול, שראה בהלל מורה דרך - "הַרְרָף אֶלֶף פְּעַת הַלֵּל יוֹרְגִי, צִצְתוֹ אֲשֻׁמוּנִיָּה, לְעִשׂוֹתָהּ הַגְּנִי".

המסורת וההולכים בעקבותיה, כותב לנדא, מתעלמים במתכוון מכל זה, וטופלים על הורדוס האשמות שווא וחיטאים לאי־סוף, וגם מתעלמים מכך שתכני שלטון ומי עשי רצח היו מעשים מקובלים בחצרות קיסרים ומלכים. מה שהכעיס את המבקרים לא היתה רק הסנגוריה של הורדוס, אלא העובדה שלנדא לא הסתפק בפיאור הישגיו של הורדוס, אלא גם מתח ביקורת חריפה על בית השמרי נאי ועל מלכות חשמונאי, ובעקבות ההיסטוריון הגרמני תיאודור מומסן (Mommsen), טען שיוספוס משחיר במתכוון את דמותו של הורדוס, בעוד שהוא מכסה על עריצות בית חשמונאי, וכל זאת מפני שהורדוס היה אדוי מי במוצאו.

יאן לויקו, הוצאתם להורג של אלכסנדר ואריסטובולוס, בניו של הורדוס, 1704. מוזיאון ישראל, ירושלים

ובין האחרונים לבין עצמם, ולא הופיעה "דחיית הקץ": כל זמן שהיה הורדוס קיים, היתה הממשלה נכונה בידו הקשה ולא היתה מלחמה בין הכתות - ורק אחרי מותו "שלחו הכתות את הרסן".

הרבה יותר על הורדוס ותקופתו יכול היה קורא העבריית ללמוד מהתרגום החופשי (מהתרגום לגרמנית) של קלמן שולמן ל"מלחמת היהודים" מהשנים תרכ"א-תרכ"ג (1861-1863; מהדורה שנייה - תרמ"ד - 1884) והרבה שנים אחר־כך מהתרגום (מיוונית) של י"נ שמחוני שראה אור בתרפ"ג (1933). מקור אחר היו חיבורים היסטוריים, ובראשם "דברי ימי היהודים" של היינריך (צבי) גרץ, שתורגם־עובד לעברית ביד שאול פנחס רבינוביץ' (שפ"ד) בשם "דברי ימי ישראל" (ורשה, תרנ"א). תרגום־עבוד זה זכה לתפוצה ולתהודה גדולים, והיה לקורא העברי מקור סמכותי עיקרי גם להיסטוריה של היהודים בימי בית שני.

גרץ גם הכריז בשנת 1869 שפתר את "תעלומת קהלת", פתרון, כך כתב, שנעלם מעיני מכל הפרשנים עד אז: קטעים מספר "קהלת" מדברים על הורדוס, בן אדום שעלה לגדולה, שיעבר את העם בעזרת הרומאים, וסופו ששקע בכסילות ובייאוש. קהלת לא היה יכול אלא לרמוז שמדובר בהורדוס, אבל השאיר לדורות הבאים את תיאור פשעיו ומצבו הנפשי.

במלים אחרות: בכל הספרות ההיסטורית היהודית החדשה, שנסמכה על יוסף בן מתתיהו, הצטייר הורדוס כמלך נוקם ואכזר, שהגיע לשלטון בחסדי הרומיים ועל הררי גופות, השמיד את בית חשמונאי, הקים בנייני פאר מכספי מסים כבדים מנשוא הששית על העם. הוא היה, כתב גרץ, עריץ "אלילי למחצה ואנטי־לאומי". בעיקר לא סלחה ההיסטוריוגרפיה החדשה להורדוס על שהביא לקצו של בית חשמונאי - השלטון היהודי האחרון בארץ ישראל; לשושלת, שההיסטוריון יוסף קלוזנר כתב עליה שזיכרה "חי באומה גם מבעד לערפל של הניסים שבת־למוד וגם מבעד לאופל שניסו להאפיל עליו".

היתה זו הספרות היפה שהחלה להחזיר את הורדוס לתמונת העבר היהודית ומצאה בביוגרפיה הארוכה והמיפורטת שלו בשני ספריו של יוספוס, שהציעו גם פענוח

פסיכולוגי שלו, סיפור חיים דרמטי וטרגי של שליט שאין כדוגמתו בהיסטוריה של היהודים, והמוכירה את איוואן האיום או את הנרי השמיני. סיפור חי הורדוס מלא יציבות: אהבה ושנאה עוות כמות, הרמה של חיי המשפחה ושל האהבה השנאה של הורדוס למרים החשמונאית.

הדרמה המשפחתית עומדת במרכז המחזה של לודוויג פיליפסון, "מרים החשמונאית" (1863), שנערך מלשון אשכנזית על־ידי יוסף אליעזר אפשטיין ("מרים החשימונאית אשת הורדוס", וילנה, תרכ"ג / 1863) - הנשען מצדו על מחזהו הגרמני של פרידריך הבל, "הורדוס ומי רים" (1850). במחזה נקרע הורדוס בין אהבה עזה כמי וות למרים ובין קנאה קשה כשאלו, וצערו על מותה של מרים בידיו מביא עליו את מחלתו ואת סופו המר. הורדוס מתואר במחזה בדמותו של היהודי בקריקטורות אנטי־שמיות בנות הזמן: "אף מעוקל, שפתיים מלאות, שיער אדום, עורו כזה, ועיניו ירוקות", המקרינות כ"מגפה בוערה".

בסיפור הרביעי, "טבעת הקידושין", במחזות הסיפורים הפופולריים "זיכרונות לבית דוד", שעירב אברהם שלום פרידברג לפי ה-Geheimnisse der Juden מאת הסופר היהודי־הגרמני צבי הרמן רקנדורף (ורשה, תרנ"ג-תרנ"ז / 1893-1897) מרים החשמונאית היא הגיבורה הטרגית, שרק מאהבתה את עמה היא נכנעת להורדוס העריץ ששבח בבית חשמונאי ומנסה לרסן אותו. אך כשנודעת לה פקודתו להוציא להורג אם לא ישוב מרומא היא חדלה לראות עצמה כאשתו והולכת בגאון לקראת מותה: "עבריייה הייתה בחייה, חשמונאית במותה". כל היצירות האלה נסמכו בעיקר על הספרים - 17 מירדאנוס לא זרה לו והיה תאב לשלטון עריצים; אכזר לכל הבריות במידה שווה, ועבד לכעסו.

בשנת 1895 הוציא לאור בית המערכת של העיתון "המליץ" שבפטרבורג תרגום מרוסית של הרומאן "הורדוס" - סיפור יסודות בדברי הימים, מאת דניל לוקיץ' מורדובוצ'ב (1830-1905). אפשר שהספר נמצא ראוי לתרגום מפני שמחברו היה כעל נטיות דמוקרטיות, יצא נגד הפוגרומים של שנת 1881-1882 ("סופות בנגב"),

לכל זה אין זכר במסורת היהודית הקשורה להורדוס, ועם זאת, בהשפעת המסורת המקובעת והנפוצה הזאת תיאר אחד העם במאמרו "תחיית הרוח" (תרס"ג / 1903) את הורדוס כעריץ צמא דם, כשהביא כדוגמה לתופעת ההתבטלות התרבותית של היהודים בעת החדשה את פסל הצאר איוואן "האיום", יצירתו של הפסל מרדכי (מארק) אנטוקולסקי משנת 1871. אילו בחר אנטוקולסקי, כתב אחד העם, להקדיש לפחות חלק מכישורו ל"עבודת הקולטורא" (=התרבות) העברית! כי כשביקש "לברוא תבניתו של מושל רגוני ואכזרי, העושה מעשה־רצח בכל יום ונורא הוא על כל סביבותיו", היה עליו לבחור לא ב"איוואן האיום מלך רוסיה", אלא בהורדוס. בכל מקרה, בעיני אחד העם היתה מלכות הורדוס דגם שלילי של מדינה יהודית, שכן לדעתו השליט הורדוס בארץ־ישראל תרבות אלילית הליניסטית־רומית, ולא תרבות יהודית. ברוח הדברים האלה מתח ביקורת חריפה על דמות החבריה היהודית כפי שהיא מצטיירת ב"אלטנוילנד", הרומאן האוטופי של הרצל.

שנים אחר כך חזר ההיסטוריון יוסף קלוזנר להשוואה הזאת בין הורדוס לאיוואן האיום. ואולם, בניגוד לאחד העם, הוא ראה באיוואן האיום דמות רבת פנים ודוגמה למנהיגים המנהלים פוליטיקה ריאליסטית ובר־בבד גם מטפחים חזיונות משיחיים "הגדולים כגודל רדיפתם אחר הכבוד ועמוקים כעומק תאוותיהם התהומיות". ובביקורת החריפה והנועזת, שכותרתה "בית חשמונאי באספקל־ריה עקומה" שכתב בשנת תשט"ו על הרומאן של משה שמיר, "מלך בשר ודם", הוא טען ששמיר עיצב את דמותו של המלך החשמונאי אלכסנדר ינאי בדמותו של איוואן האיום, ולצורך זה השתמש ב"סיפורי בדים" שבדו הפררי שים כדי להשמיץ את השושלת החשמונאית המפוארת. כלומר, המסורת היהודית זכרה את שמו של הורדוס לשמצה ולדיראון כ"עבד של בית חשמונאי" שקם על ארזוניו והרגם; כאיש דמים שהרג בסנהדרין, בחכמים, ובעם, וכמי שהיה משרתם הנאמן של הרומאים והשליט שלטון זר על יהודי ארץ־ישראל.

כך מסכם "ספר יוסיפון" מהמאה העשירית, שעד המאה ה־19 היה המקור העיקרי שממנו למד הקורא היהודי על תולדות הורדוס: "ייקבר אירודים ויוציאו העם את מחשבות לבנם חוצה והשנאה אשר שנאוהו מתמול שלשום וידברו עליו בגלוי לאמור: איש טורח ואיש רע היה אשר טורחו ועולו הכביד בגזירות אכזריות אשר גור לעמו, גאה ואכזר ולא מלך אשר הרג משירי ביתו ואשר הפשיט את כסות עמו ולא עזב לאדם עושר במס אשר הכביד עלינו, העשיר נוכרים ויידל יהודים, אשר הביא צרים על הקודש וטינף את המקדש... כי אירודים אכזר מדריווש וזדון מארתחשסתא ובוצע ממדי. וחכיננו את יום מותו לצאת לחירות" (מהדורת דוד פלוטר). לבד מן המקור הזה, נעלם הורדוס מהזיכרון ההיסטורי היהודי.

תקופת מלכותו של הורדוס מתחילה להופיע בהיסטוריוגרפיה היהודית מראשית המאה ה-19 ואילך בהסתמך על התרגום לגרמנית של כתבי יוסף בן מתתיהו, ב"ביכורי העתים", כתבי־העת של תנועת החשי כלה באוסטריה ובגליציה. מיד אחר כך כותב נחמן קרוי כמל (רנ"ק) בחיבורו "מורה נבוכי הזמן" (1852) כי לעומת הורדוס, בני ינאי אמנם לא השתעבדו לרומיים, אלא עמלו למצוא חן בעיני חכמים, אך שלא כמוהו לא עשו דבר לשיקום בית המקדש. השנאה להורדוס היתה גדולה כי היה "איש נכרי במולדתו", כותב רנ"ק, ואולם, אין לשכח שבימי שקטה המחלוקת בין הצדוקים והפרושים

ב"הורדוס: שיר חזיון תוגה"
מתאר לנדא את הורדוס כשליט מוקף אויבים מבית ומחוץ, ששיקם והרחיב של ממלכת החשמונאים, ובתקופתו פעלו הלל ושמאי, שהשתחררו מפחד הצדוקים, והאיסיים היו בעלי בריתו. אמנם, מודה לנדא, הורדוס שפך הרבה דם נקיים, אבל הוא אינו הולך "בעקבות סופרי דברי הימים לקלל ולגדף את המלך הגדול והאוּמלל הזה"

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

ולגדא אף מרחיק לכת: גם מלכות דוד לא היתה נקייה מחטאים, ותפארת בית דוד נקנתה במחיר של תככי חצר, מאבק על ירושה, ורצח יריבים ובנים, ובכל זאת זכו דוד ובית דוד למעמד נשגב בתודעה ההיסטורית. הורדוס של לגדא הוא שליט שהציל את יהודה ממלחמות־אחים ומ־להפוך לפרובינקיה רומית, מי שכל מעשיו כוונו לתמרן את ספינת יהודה הקטנה בים הרומי הסוער. את העניין הזה מיטיב להבין הורקנוס השני:

”הָאִישׁ בַּל יָחַת מִפְּנֵי חָרֵב לּוֹהֶטֶת לּוֹ יָאֲתָה הַמְּלוּכָה, הוּא יִשְׁלוֹט שְׁלֵטָת”.

הרמות השלילית במחזה היא המלכה החשמונאית

אלכסנדרה, המסיתה ומדיחה ללא הרף את בתה מרים לבגור בבעלה ולהחזיר את השלטון לבית חשמונאי, ו־תכניה הם שהביאו למותה של מרים. מדובר אפוא לא רק בהארה חדשה של דמותו של הורדוס ושל מניעיו, אלא גם בדיון במחיר העוצמאות המדינית ובמחיר השלטון. לפי לגדא, שמו של הורדוס הוכפש, מפני שייצג במסורת היהודית את הרעה ששלטון וצרכי הממלכה כרוכים תמיד במעשי נבלה.

המחזה של לגדא התקבל בביקורת נועזת. ב"החבצלת" מיולי 1890 התפרסמה ביקורת בהמשכים, שמתכרה, הרב אונגר, חתם בשם העט אביאסף, רתח על חוצפתו של המ־חבר הצעיר, שקרא את מומסן ואת אמיל שירר (Schürer) והושפע ביחס השלילי של שני ההיסטוריונים הגרמ־נים הפרוטסטנטים לפרושים, אויביו של הורדוס, והמלך האדומי נדמה לו "כעין נפוליאון בזעיר אנפין", שכמוהו עלה לגדולה "מתחתית המדרגה".

ביקורת נוקבת אחרת באה מעטו של אליעזר בן יהודה ב"הצבי" (גיליונות כביכניכר, תרמ"ט / 1899). בן יהודה בירך על עצם היוזמה הספרותית ועל בחירת הנר־שא, שהוא "תרגייה נוראה בפני עצמה", אבל סבר שלנ־דא "חטא להחשמונאים בכלל וביחוד למרים". כדי להבין לנפשו של הורדוס, שהיה "איש אומלל ונגוע כל הימים ממזימות רשע ותחבולות און אשר תמיד שתו עליו כל אויביו בנפש", לא היה עליו להשמיע את החשמונאים ולהפוך את מרים, אחת הדמויות הנפלאות בדברי הימים, לנערה חסרת אופי, העוגבת על הורדוס. ואולם, בן יהודה היה מוכן להסכים שהורדוס הוא "גיבור לאומי" - מלך יהודה ומלך יהודי, שרק בכוחו היה להושיע את יהודה "מעול פטיש כל הארץ", כלומר, מעולה של רומא, בעוד שמלחמות האחים החשמונאים היו הגורם העיקרי לכי־בוש הארץ בידי רומא.

לגדא ענה למבקרו, שהתעלמו מכך שאויביו של הור־דוס חרשו מזימות נגדו, ומכך שבאדם גדול פועלים יצרים מתנגשים וסותרים זה את זה. הוא גם הצביע על כך שלא רק "בעיני קנאים דתיים", אלא גם בעיני "משכילים חר־פשיים", מצטייר הורדוס כדמות שלילית וזאת כתוצאה

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

ורידיו ומת, ועל גופתו אומרת שלומית, אחותה: "האדם החזק ביותר עבר מהעולם... לכו לשלום יהודים".

ברומאן "הורדוס ומרים / סיפור היסטורי" (1935) מאת המורה וחוקר תולדות הספרות העברית אהרן אורינבסקי, הורדוס הוא "מושל חרוץ וערום, חכם מדיני בדורו", בעל הש־כלה יוונית, שהביא לארץ שקט ושגשוג וסייע ליהודי התי־פוצות. והוא גם בעל חזון: כשביתוסי אחד טוען באוזניו כי "צריך להנהיג מנהגים חרשים בחיי ישראל, להוציא את העם מהחוג הצר של תורת הפרושים ולקרבהו אל התרבות הכללית ההלנית הרומאית", המלך משיב: "אמנם בדרך זו אחזתי לא ארפנה, ברם היא מולידה חמה כבושה בלב העם... הלא משחקי התגוששות עם פריצ־יחיות, שהנהגתי ביהודה, הם בעיניו סמל הרשעה..., והתיאטרון והאמפיתיאטרון שבניתי בירושלים, תועבה להם, ואפילו הצדוקים המשמרים אינם יכולים לראות במנוחה כל סמני עבודה זרה". אשר על כן ייבנה בית מקדש חדש, "שיהיה לי ולעמי לכבוד ולתפארתו!"

היה זה יעקב וינשל, רופא וסופר ומראשי התנועה הר־יווניוניסטית בארץ, שפירסם בשנת 1960 גירסה "רדיקלית" לחיי הורדוס. אין לדעת אם כתב את ספרו אחרי שקרא את החיבור המונומנטלי של אברהם שליט, "הורדוס המלך - האישי ופועלו", שיצא לאור באותה שנה והביא לראשונה לקורא העברי תיאור מלא ומוסמך של האופי המורכב של המלך ושל תקופתו. ברומאן של וינשל מסופרים חייו של הורדוס מפי שלומית אחותו. הוא שליט נאור, ששם קץ "לכ־נפייה המתנוונת של המשפחה החשמונאית המושחתת", מי שהלל הזקן ומנחם האיסיי, הלא הוא "מורה הצדק" ממגילות ים המלח, היו מדריכיו הרוחניים. הורדוס של וינשל פועל מתוך הבנה כי כוח חזק מסלק את החלש, ומבקש להפוך את ארץ ישראל לארץ משגשגת ומפותחת ולשקם את המקדש. ידיו אכן מגואלות ברם, אבל פעולותיו ומבצעיו עומדים לדי־כותו.

הורדוס של וינשל הוא ראש "מחנה בני אור", החייב לפעול נגד צרות־העין והקנאות של יריביו מבית, ובראשם הסנהדרין. באוזני אחותו משמיע הורדוס של וינשל את הדברים הבאים: "מדינה - מה פירושה? בשבילם מדינה ועם, מדינה ואלוהים - היינו הך. בשבילי רק המדינה - והיא בלבד - היא בית המקדש שלי!" להשגת המטרה הזאת כרת הורדוס ברית עם האיסיים ועם בית מדרשו של הלל - הוא יגן על העם, והם יהיו מופ־קדים על הרוח וידאגו לרוחו של העם. הלל תיקן את תקנו־תיו ה"רפורמיות" בתמיכת הורדוס, ושלא היה אפשר ליישמן בתמיכת הסנהדרין, שחבריה היו "זקנים מושחתים". בד בבד עם הפיכת הממלכה לסובלנית מבחינה דתית ומתקרמת מב־חינה סוציאלית, רוקם הורדוס במסתרים נגד רומא ומכשיר את הקרקע למרד הגדול. לא קשה כמדומה לראות בהורדוס של וינשל תשקף של זאב ז'בוטינסקי הנושא מדבריו לפני "זקני מפא"י".

הורדוס חזר לספרות העברית בסוף שנות השישים של המאה הקודמת. יוזכרו המחזה "הורדוס האדומי" מאת עדה אמילכ (1967), "אני הורדוס המלך" (2000) מאת חיים חיימוף, ו"הורדיה" מאת עידית שכטר־פייל (2004), ואולם, אלה לא הוסיפו דבר להבנתה של תקופת הורדוס. שונה מהם הוא המי־חזה של עדנה מזי"א, "הורדוס" (2000), שהוא צאצא של המחזה של לגדא, ולא היה יכול להיכתב בלי השפעת ספרו של שליט. כאן מדובר במטר פוליטי גלוי המתייחס למצבה של מדינת ישראל אחרי 1967: הורדוס הוא גר שניסה להתחב על העם, אך העם גומל לו בבזו ובהשפלה משום שאינו יודע לקבל את הגר - ולכן יוצא הורדוס לנקום באכזריות בו ובמשפחה החש־מונאית את נקמתו. המסר במחזה, לפי דברי המחזאית עצמה, הוא שמיתוס החשמונאים, מיתוס לאומי מכוונ בתודעה ההיס־טורית של התנועה היהודית הלאומית, הוא תוצר של קפריזות לאומיות, בעוד שהורדוס הוא דוגמה לשלטון ריאליסטי, שמי־פעלי הבנייה המזהירים שלו תרמו לציוויליזציה יותר מהמרד

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938

יעקב שביט, 1938